

talizálással várni kellene addig, amíg végleges formában elkészülnek a nemzetközi szabályozások a képek azonosításra való felhasználásáról.

Azáltal, hogy mostantól Magyarország is a részt vesz a régi könyvek digitális feldolgozásának e fontos nemzetközi fórumán, a közgyűlések és éves szemináriumok révén közvetlenebbül is értesülhetünk az Európa-szerte folyó munkálatokról. Ugyanakkor lehetőségünk van az itthon folyó hasonló jellegű munkák külföldi megismertetésére, „népszerűsítésére” is.

V. ECSEDY JUDIT

Még egyszer a Melius-féle nyomtatvány-töredékről. Újabb kutatásaink eredménye alapján korábbi állításunkat módosítanunk kell az 1570-ben, a Komlós-féle tipográfiában készült, ismeretlennek hitt Melius mű (S RMNy 278A) töredéke kapcsán.¹ A Csíkszeredán kiáztatott nyomtatvány-töredék valójában *Melius Juhász Péter* ugyancsak 1570-ben kiadott *Az egez Szent Irasbol valo igaz tvdoman ...*² című művének második, külön címlappal kezdődő részéből való. Az összes más nézeteket cáfolni kívánó, kérdés-felelet formájában megírt református vitairatnak a Krisztus istenségével kapcsolatos állításokat cáfoló 42 pontja közül az I jelű füzetben a 18-tól a 23. pontig tartó szövegrész töredéke került elő.

A makulatúraként felhasznált I jelű füzet külső szélének a töredéket megőrző kötéstábla méretehez igazodó vágása miatt a füzet első két levelénél hiányzik a 93 mm széles szövegtükrőből 50 mm, míg a negyedik levél mindkét lapjának alsó szöveges részéből tíz sor, cca. 41 mm veszett el.

A nyomtatvány tipográfiai jellemzői alapján megállapítható, hogy Meliusnak ez a műve az 1570. március 1-jei ajánlást követő és augusztust megelőző hónapokban hagyta el Komlós András nyomdáját. A kiadványban ugyanis megtalálható az a 118 mm-es antikva betűtípus fordított állású, suta verzális „Z” betűje, amely 1570 augusztusát követően már nem fordult elő a Komlós-féle kiadványokban. Továbbá a Komlós András saját készletéből származó másik, 86 mm-es antikva betűsor szövegtípusként való alkalmazása ugyancsak nem fordult elő 1570 augusztusa után a debreceni nyomtatványokban.

Végezetül ebből az esetből is levonható az a tanulság, hogy mind az irodalomtörténészek, mind a nyomdászattörténészek számára mennyire fontos lenne Melius Juhász Péter összes művének kiadása.

BÁNFI SZILVIA

1848–49-es dokumentumok az egyesült Debreceni Polgári Casino-ban. Gróf Széchenyi István a reformkor kiemelkedő alakja, aki többször utazott Angliába, járt Itáliában, Francia-, Német-, Görög- és Törökországban, utazásai révén látta, hogy az országban az igazi változást a „kiművelt emberfők” sokasága jelenti.

Az angol példa nyomán olyan intézetek, kaszinók létrehozására gondolt, ahol a társadalom különböző rétegei egymással találkozhatnak, művelhetik magukat a hazai és külföldi lapok, köny-

¹ BÀNFI Szilvia: *A csíksomlyói ferences gyűjteményben lappangó ismeretlen, 16. századi debreceni nyomtatvány-töredékek.* = MKsz 2000. 4. sz. 423–425.; BÀNFI Szilvia: *Az Fiú is Jehova. Ismeretlen művek Komlós András műhelyéből.* In: *Egyház és művelődés.* Debrecen, 2000. 15–17.

² RMNy 279 „I” füzet.

vek olvasása által, vitatkozhatnak, véleményüket szabadon elmondhatják, s ezáltal kifejleszthetik a polgári társas élet formáit, amely fellazítja a társadalom feudális kötöttségeit.

Ezek a gondolatok és eszmék vezérelték, amikor barátjával, Károlyi Györggyel annak lakásán Pozsonyban az országgyűlés (1825–27) idején 1825 októberében kaszinót létesített az Erdőház második emeletén, „...ahol több szobát berendezett...ellátta a szükséges bútorzattal, ...járatta az összes újságokat, hogy esténként ott meghívott különféle pártállású vendégeikkel találkozhasanak és elszórakozzanak, a napi eseményeket megtárgyalhassák.”¹

Ez volt hazánkban az első kaszinó, amelyet az országgyűlés befejezése után Pestre helyeztek át. 1827-ben Pesti Kaszinó, majd 1830-tól Nemzeti Kaszinó lett a neve. A Nemzeti Kaszinó példája láncreakciót váltott ki a kaszinók létrejöttében. 1833-ban az országban már 29 helyen alapítottak kaszinót és olvasóegyleteket. Elsődleges céljuk a közéleti tevékenység fellendítése, a tagok között a reformeszmék terjesztése volt. Ennek szolgálatára előfizették a korabeli sajtótermékeket, könyvtárat létesítettek. A kaszinók, társalgó- és olvasóegyletek közönség szervező tevékenysége a társadalom minden rétegére kiterjedt. Legfőbb közvetítők lettek a folyóiratok és az olvasóközönség között.

A reformeszmék, valamint a Széchenyi által kezdeményezett országos kaszinói mozgalom hatására a debreceni városi polgárság is szükségét érezte annak, hogy műveltségi szintjét emelje, szabadidejét kellemes környezetben és társaságban töltsse el. Így vetődött fel a Nemzeti Kaszinó mintájára Debrecenben is egy kaszinó létrehozásának a gondolata. A város anyagi és szellemi érdekeit szolgáló, hasonló gondolkodású és a városban különböző vezető tisztségeket betöltő értelmiséget összekovácsló egyletet létrehozni, amely a lakosság jelentős részét magával tudja ragadni a jobb és nemesebb célok eléréseért. Ez a munka és gondolat vezérelte a Debreceni Casino létrehozását, ahol a „művelt polgárok” megtalálhatták keresett olvasmányaikát – könyveket, újságokat –, s általuk bővíthették politikai, jogi, gazdasági, kereskedelmi, irodalmi ismereteiket. A szervezés aláírási íveken, tagrészvények jegyzésével történt. A megalakulás 1833. március 3-án volt, amikor 150 részvényes tag aláírásával kötelezte magát az évi 12 pengőforint tagdíj befizetésére.

Az 1840-es évekre a kaszinó vezetése a vidéki földbirtokosok kezébe került, amelyet a tagság egy része sérelmezett, ezért 1841. január 3-án új egyesületet hoztak létre Polgári Casino néven. Így a városban két kaszinó működött. A tagok közül többen mindkét kaszinót látogatták. A két kaszinó szorgalmazta az egyesülést – átiratok, levelek tanúsítják –, de ez csak 1848-ban valósult meg. Az egyesülés után Polgári Casino lett a neve, s megszűnéséig (1945) ezen elnevezés alatt folytatta tevékenységét.

Debrecen számára a kormány Pestről való áthelyezése (1849 januárjától) nagy erőfeszítést és megpróbáltatást jelentett. Debrecen lett a „szabadság őrvárosa”, s közel 150 napig biztosította a szabadságharc folytatásának erkölcsi, anyagi feltételeit. Sajnos, a kaszinó életéből éppen az 1848–49-es időkből alig található irat. Viszont ami fellelhető, az rendkívül értékes.

Ilyen értéket képvisel az a néhány „Előfizetési Nyugtatvány”, amelyből megtudhatjuk, hogy az 1848–49-es években a kaszinó mely újságokra fizetett elő. Az 1848. június 23-án keltezett megrendelésen található például azoknak az újságoknak a felsorolása, amelyeket 1848. július 1-jétől 1848. december végéig fizettek elő. Ezek a következők: *Életképek*, *Ellenőr*, *Hazánk*, *Képes Újság*, *Kolozsvári Híradó*, *Magyar Gazda*, *Nemzeti Újság*, *Pesti Divatlap*, *Pesti Hírlap*, *Protestáns Egház Lap*, *Reform*, *Religió és Nevelés*, *Vasárnapi Újság* és *Természet barát*, valamint a *Pester Zeitung*. Ezekért összesen 84 forint és 26 krajcárt fizettek ki.² Egy másik megrendelés szintén az

¹ Gróf SZÉCHENYI István: *Naplói*. /szerk. és bev.: VISZOTA Gyula. 2. köt. *Gróf Széchenyi István élete (1820–1825)*. Bp.: MTA, 1926. CXXIV–CXXV, [124–125.]

² Hajdú-Bihar Megyei Levéltár: X.2.4

1848-as év második felévére szól. Ebben a *Dongó*, a *Pesti Hírlap*, a *Népbarát*, *Népelem*, a *Radical Lap* valamint a *Törvénykezési és törvényhozási lapot* fizették elő 46 forint és 40 krajcárért.³

1849 első felévére a „Nyugtatvány” tanúsága szerint előfizettek a hivatalos *Közlönyre* (1848. július 8.–1849. augusztus 11. között jelent meg), és a *Honvéd* című lapra (1848. december 28.–1849. augusztus 14. között jelent meg). Ezekért összesen 13 forintot fizettek.⁴ Az év második felére előfizettek a *Honvéd*, a *Közlöny*, a *Márczius Tizenötödike* (1848. március 19.–1849. július 7. között jelent meg), a *Nép Barátja* (1848. június 4.–1849. június 10. között jelent meg), a *Pesti Divattlap* (1844-től–1848. július 5-ig jelent meg), a *Pesti Hírlap* (1841. január 2.–1849. július 8. között jelent meg), a *Respublica* (1849. június 17.–1849. július 9. között jelent meg) és a *Pester Zeitung* című újságokra. Ezekért összesen 82 forint 18 krajcárt fizettek.⁵

Még egy érdekes előfizetési nyugta található, amely szerint Telegdi Károly könyvkereskedőnél fizetett elő az *Alföldi Hírlapra* az 1849. év első felévére (1848. július 2.–1849. augusztusában jelent meg) két példányban a kaszinó részére Szikszay Ferenc, a kaszinó tagja.⁶

GODA ÉVA

³ Uo.: X.2.4

⁴ Uo.: X.2.4

⁵ Uo.: X.2.4

⁶ Uo.: X.2.4